

YİTİK KELİMELER

Hazırlayanlar

Melike KESKİN BAYRAMOĞLU
Nazan TAŞKIRAN

İstanbul, Nisan İkibin25

Hazırlayan

Melike KESKİN BAYRAMOĞLU
Nazan TAŞKIRAN

Editör

Recep SARIHAN

Tasarım ve Grafik

Orhan GÜMÜŞ

Baskı Tarihi

İstanbul, Nisan İkibin25

Baskı Cilt

Kutup Yıldızı Yayınları İstanbul

İsbn: 978625641311-5

Yayıncı Sertifika No: 47463

Matbaa Sertifika No: 49388

Eserin tüm hakları yayıncıya aittir. alıntı yapılamaz ve çoğaltılamaz.

Kutup Yıldızı Yayınları

Haznedar Mah. Posta Cd. No:46 Güngören / İstanbul

Tel: 0532 683 24 70 Faks: 0212 506 94 26

e-mail: oozveren@yahoo.com

SUNUŞ

Dil, bir milletin hafızasıdır. Kelimelerimiz ise sadece anlam taşıyan sözcükler değil, aynı zamanda kültürümüzü, tarihimizden gelen değerlerimizi ve ortak yaşamışlıklarımızı günümüze ulaştıran kıymetli miraslardır. Zaman içinde bazı kelimeler unutulmaya yüz tutsa da, onları yeniden hatırlamak ve yaşatmak, dilimize ve kültürümüze sahip çıkmanın en önemli yollarından biridir.

Yenikent Kız Anadolu İmam Hatip Lisemiz tarafından hazırlanan Yitik Kelimeler Sözlüğü, dilimizin zenginliğini koruma ve gelecek nesillere aktarma noktasında son derece kıymetli bir çalışmadır.

Günümüzde pek kullanılmayan veya daha çok belirli yörelerde yaşayan kelimeleri bir araya getiren bu eser, geçmişimizle bağlarımızı güçlendirecek ve öğrencilerimiz başta olmak üzere tüm okurlarına dilimizin derinliklerini keşfetme fırsatı sunacaktır.

Bu anlamlı çalışmayı hayata geçiren değerli öğretmen ve öğrencilerimizi gönülden tebrik ediyor, sözlüğün tüm okuyucular için faydalı ve ilham verici olmasını temenni ediyorum.

Engin KAHRAMAN
Adapazarı İlçe Milli Eğitim Müdürü

ÖNSÖZ

Merhabalar,

Millî Eğitim Bakanlığının uygulamış olduğu Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında “Dilimizin Zenginlikleri” uygulamasının güzel bir örneğini okulumuzda gerçekleştirmenin haklı gururunu yaşıyoruz.

Okulumuz öğretmen, öğrenci ve velileri tarafından gerçekleştirilen “Yitik Kelimeler” isimli sözlüğümüzü hazırlamış bulunmaktayız. “Sözlük Özgürlüktür” ilkesi çerçevesinde yaptığımız çalışmada birçok konuya değindik. Kimi zaman hafızalarımızdan silinen kelimeleri tekrar gündeme getirmek istedik. Kimi zaman da, hafızalarımızdan silinmeye yüz tutan kelimeleri yeniden canlandırmaya çalıştık. Kelimelerin ortaya çıkış hikayelerini, doğru bildiğimiz kullanım yanlışlarını su yüzüne çıkarmanın gayreti içinde olduk.

Buradan şu tespiti yapmakta fayda var diye düşünüyorum. Büyük millet olabilmek için zengin bir dil yapısına sahip olmak gerekir. Türk Dilinin bu konuda fazlasıyla zengin olduğunu görüyoruz. Bu zenginlikleri bir define avcısı gibi toprağın altından çıkarıp tekrar nesillerin dimağlarında yer etmesini sağlamaktır.

“Yitik Kelimeler” sözlüğünün ortaya çıkarılmasında bizleri gayretlendiren Adapazarı İlçe Milli Eğitim Müdürü Engin Kahraman’a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Sözlüğün oluşmasında her türlü gayreti gösteren, mesaileri dışında kıymetli zamanlarını esirgemeyen başta Melike Keskin Bayramoğlu ve Nazan Taşkıran olmak üzere Nilüfer Molbay Çakıroğlu, Nurcan Aydın ve Bilal Sezgin hocalarıma emeklerinden dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Yaptığımız bu çalışma Türk milletinin ve insanlığın dağarcığında, karınca kararınca, bir iz bırakır umudunu taşıyoruz. Unutmayalım “Sözlük Özgürlüktür.”

Recep SARIHAN
Okul Müdürü

A G U

ZEHİR

“Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı
Söz ola agulu aşı balıla yağ ide bir söz”

Yunus Emre

“Söz ola bitire savaşı, söz ola kestire başı
Söz ola zehirli aşı, bal ile yağ ede bir söz”

Yunus Emre

AKŞİT

1.YÜREKLİ, CESUR
2.KUTLU, UĞURLU

İhsidiler Devleti'nin kurucusu
Akşit Muhammed Bin Tugac

ANDIK

SIRTLAN

Andıklar ve İdris Dayı

-Evlatlarım ben gençliğimde ne geyikler, ne domuzlar, ne ayılar, ne andıklar avladım.

Bu tok ses ve girizgahla çocuklar birbiriyle şakalaşmaktan vazgeçip bu andık hikayesine kulak kabartıyorlar.

Eski Bir Sındırgı Hikayesi

AŞHANE

**MUTFAK,
YEMEK PİŞİRİLEN YER,
AŞ OCAĞI**

Ve fitnenin bastırılmasına izin verildi sanılmakla Matbah-ı Âmire’de çalışan uşaklar ve dîvanda bulunanlar, aşhânedeki âletlerle ve bahçe parmaklıkları ile sipah üzerine hucûm edip...

Kâtip Çelebi’den Seçmeler

BADAL

MERDİVEN, BASAMAK

BU GECE

...

Belki sarhoş, belki ayyaş değilim

Sefaiyem nereden bileyim

Tut elimden artık sana geleyim

Yıldızlara badal vurdum bu gece

Aşık Sefai

BALA

YAVRU, ÇOCUK

AĞLAMA CEYLAN BALASI

Ağlama ceylan balası
Sızlama ceylan balası
Gider gözün karası
Soyunum bak canıma
Hepside sevdağ yarası

Anonim Halk Türküsü

BARÇIN

KUMAŞ

Barçın yamağı hakkı barçinka kars yamağı karska.
Atlas atlas parçasını atlasa, süf parçasını süfa.

Atasözü
Dîvânu Lugâti't Türk

BEDİZCİ

RESSAM (UYGUR)

Söyleniş ve anlam bakımından Kutadgu Bilig ve Derleme Sözlüğü'nde farklılaşan meslek ve ünvan adlarının toplam sayısı yedidir .
Bunlardan ikisi ticaret ;
diğerleri ise bürokrasi , askeriye, tıp , güzel sanatlar ve geri hizmetle ilgilidir.

Güzel Sanatlar

Bedizçi: Ressam KB (766 / 4458).

Bedizci: Heykel tıraş (DS, CII, s.596).

Kutadgu Bilig ve Derleme Sözlüğü

BILDIR

GEÇEN SENE

Bıldır ölmüş bir eşek, gelin bu yıl ağlaşak .

Gaziantep Deyim ve Atasözleri

BITIRAK PITIRAK

DİKEN

PINAR BAŞI PITIRAK

...

Pınar başı pıtırak
Gelin kızlar oturak balam
Gelin kızlar oturak
Bir o desin bir de ben
Bu sevdadan kurtulak balam

...

Türkü

BİTİG - BETİK

YAZI, YAZIT,
MEKTUP

IRK BİLİĞ

9. ve ya 10. yüzyıla ait çift dilli birel yazmasıdır. Yazmanın büyük çoğunluğu Orhun alfabesi ile Eski Türkçe yazılmış olup kehanet ve falcılık hakkındadır, ancak girişinde ve sonunda Çince Budist metinler ihtiva etmektedir.

BODUN-BUDUN

MİLLET

Eski Türkçe

Tenriyarlı kadukın için özüm kutum bar için
kagan olurtum. Kagan olurup yok çıgañ bodunug
kop kubratdım. Çıgañ bodunug baykıldım.
Azbudunu göküş kıldım.

Türkiye Türkçesi

Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum
için kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti
hep toplattım.
Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım.

BÖRİ

KURT

Kiçe turup yorirerdım
Kara kıızıl bōrikōrdüm
Katıgyanı kura kōrdüm
Kaya kōrüp baku ağıdı

Dîvânu Lugâtî't Türk

Türkiye Türkçesi
Gece kalkmış yürüyordum ,
Kara kıızıl kurt gördüm ,
Sert ve güçlü yayımı gerdım ,
Beni görüp kaçarak tepeye tırmandı.

Dîvânu Lugâtî't Türk

BÖRK

ESKİ ZAMANLARDA GİYİLEN,
GENELLİKLE HAYVAN
POSTUNDANYAPILMIŞ BAŞLIK.

Baş sağ olursa börk çok bulunur.
(Kişinin en önemli işi, sağlığını korumaktır.
Sağlığı yerinde olan kişi işsiz kalmaz.)

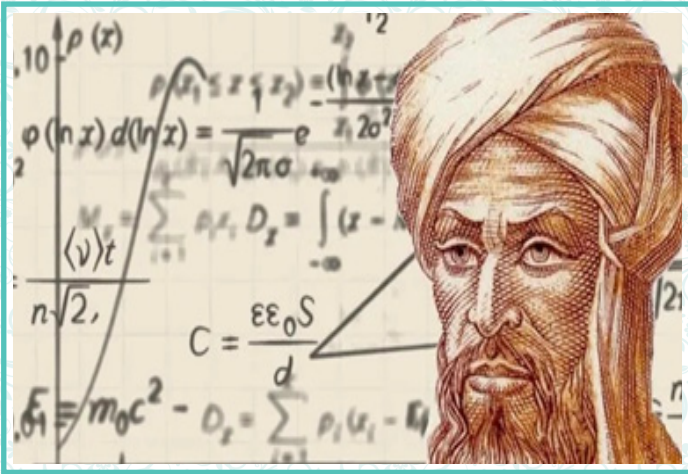
Atasözü

Baş yarılır börk içinde, kol kırılır kürk içinde.
(Bir aile içindeki anlaşmazlıklar, kavgalar aile
içinde kalmalı, dışarıya duyurulmamalıdır.)

Atasözü

CEBİR

MATEMATİK

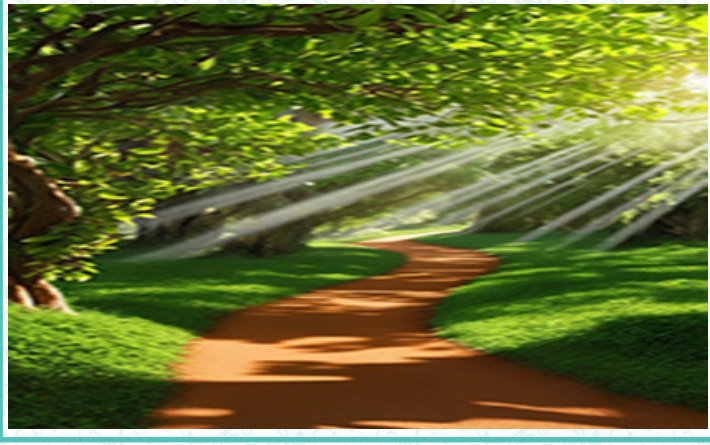

El-Harizmi'nin cebir ve aritmetiği, Latince'ye çevrildikten sonra 12. yüzyıldan itibaren Batıyı çok derin şekilde etkilemiştir.

Fuat Sezgin
İslam'da Bilim ve Teknik
(5 Ciltli Takım)

CILGA

PATİKA YOL

Ay akşamdan aşda gel,
Cılga yola düşde gel.
Allah eyvallah!

Abbas Turan

CILK

KOKUŞMUŞ, BOZULMUŞ

Cilkını çıkarmak

Deyim

CULA

SİYAH KARGA

Cula cücüğü gibi üşüşmek
Deyim

Bir şeyden (özellikle boğaz hususunda) paykapma çabasında arbede yaşanması halinde kullanılan deyim.

ÇAÇARON

GEVEZE, ÇENESİ DÜŞÜK
(KADIN İÇİN)

Fikriye, neredesin kızım?

Gel bu çaçaron yengenin elinden beni kurtar.

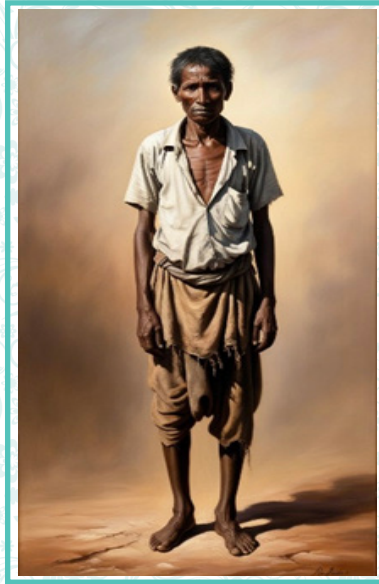
Hüseyin R. Gürpınar

Şirret, çaçaron, lakırdı ebesi bir karı değil mi?

Mahmut Yesâri

ÇELİMSİZ

**BEDENCE GÜÇSÜZ,
İNCE YAPILI**

AHDİM OLSUN

Çelimsiz vücuduma fazla yük biniyor
Fazla zarar, fazla entrika, fazla olumsuzluk
Sanma hayat denen denizin dibinde ölüp giderim

....

Kamufle (Mahlas)

ÇEMBER

BAŞÖRTÜSÜ

Çemberimde Gül Oya
Gülmedim Doya Doya
Çemberimde Gül Oya
Gülmedim Doya Doya
Dertlere Karıyorum
Günleri Saya Saya
Al Beni Kıyamam Seni

...

Anonim (Türkü)

ÇERLİK

VAKİT

Çerlik; Oğuzca davakit, bir şeyin zamanı olarak kullanılmıştır.

Çerlik kelimesi Divânu Lugati't Türk'de geçmektedir.

dergipark.org.tr

ÇIÇALAK

SERÇE PARMAK

Yaşar Tokay “Dîvānu Lugātî’t Türk’te geçen çıçalak “serçe parmak” ve çıçamuk “yüzük parmağı” kelimeleri üzerine bazı düşünceler” adlı makalesinde sözcüğü çıça köküne dayandırarak Clauson’dan yaptığı alıntıyla görüşünü destekler.

ÇIKIN

BEZ, KÜÇÜK BOHÇA

- Tevfik'i yemeğe bekleyecek miyiz?
-Hayır, belki geçe kalır diye yemeğini çıkın yapıp
eline verdim. **Mahmut Yesâri**

Cebinde bir de çıkın buldular. **Ahmed Midhat Efendi**

Şarkî Anadolu'dan muhâcirler âileleri ve çıkınları
île istasyonu doldurmuşlardı. **Hâlîde E. Adıvar**

Acele indi, çıkını telâşla çözdü. İçindekiler Benito
Keşiş'in mağarasında gördüğü kitaplardı. **Kemal Tâhir**

ÇİNGİL

ÜZÜM SALKIMI

Ufak ve seyrek taneli üzüm salkımı bağ bozumundan sonra kütüklerde kalan tek taneli, güneşten ısınmış üzüm çingilının tadını hiç bir salkım da bulamazsınız.

Refik Halit Kara

ÇİMMEK

BANYO YAPMAK

“Arıkta çimdım de geldım dıye fııldadı.”

Cahit Uçuk

ÇOR

HASTALIK, DERT ÜZÜNTÜ

Ağızına çor deysin.

İğdır yöresi bedduası

ÇÖMÇE

AHŞAP KEPÇE (İç Anadolu Bölgesi)

“Aştan çıkmaz kel çömçe”

Deyim

(Her işe burnunu sokan işgüzar kişiler için kullanılır.)

DALAMAK

**KÖPEK, KURT vb. HAYVANLAR İÇİN
DİŞLEMELİK, ISIRMAK,
HAŞLAMAK**

“Köpek mi daladı seni?”

Hüseyin Rahmi Gürpınar

DALAŞMAK

KAVGA ETMEK

Mecaz: Ağız Kavgası Etmek

"Günün birinde hain bir kedi bir kuyruk parçasını kapıp kaçmış, oda bunun için günlerce karısıyla dalaşmış."

Reşat Nuri Güntekin

DEŞİRİCİ

DİLENCİ

Deşirici eline bakarken sen kesene bak.

Çorum Yöresi Ağızları Sözlüğü

DEVRAMBER

AY ÇİÇEĞİ

Arabaşı, batırık lezzetine hayranlar,
Etli ekmek yanında içiyorsa ayrırlar;
Devramber, termiyeyi külâhlarla alanlar,
Zevki bunda bulanlar Karamanlı olmalı.

Halk Ozanı Karamanlı Nevzat

DİVANE

AKLINI YİTİRMİŞ DELİ,
KAÇIK, BUDALA

DİVANE

Düşün o divaneyi' her şey içimde' diyen;
Ateş denilse yanan, su denilce eriyen....

..

Necip Fazıl Kısakürek (1973)

EBE (EBEY)

NİNE

Eski Türkçe : “ana”

Kaşgarî, Divan-i Lugati't-Türk, 1073

ebe: al-umm [ana - Oğuzca Karluk Türkmenleri
bu sözcüğü epe olarak söyler.]

Kıpçakça: [Ebu Hayyan, Kitabu'l-İdrak, 1312]

ebe : aslen büyük anne anlamında olup saygı
babında anneye de ebe denir.

[TDK, Türkçe Sözlük, 1. Baskı, 1945]

EDGÜ

BİLGİLİ KİŞİ EĞİTMEN

... “Edgü bilge kişig edgü alp kişig yorıtmaz ermiş” cümlesinde vasıf bildiren başka kelimelerden (bilge, alp) önce gelmiş olması ilgi çekicidir. Bu cümledeki edgü bilge kişig(g) ve edgü alp kişig(g) tamlamalarını Ergin “İyi bilgili insan(ı), iyi cesur insan(ı)” (2001:5), Tekin parentez içinde bir ve bağlacı kullanarak “iyi (ve) akıllı kişiler(i), iyi (ve) cesur kişiler(i)” , Orkun ise “iyi hakim kişig(yi), iyi cesur kişig(yi)” şeklinde anlamlandırmıştır. “Hun Kitabelerinin İzahı” adlı makalesinde “edgü bilge kişig, edgü alp kişig” sözlerini “iyi ve akıllı kişiler, iyi ve cesur kişiler” şeklinde çevirmiş...

EMÇİ

DOKTOR, ECZACI

“Olarda birisi otağı - turur, kamu ğig toğaka bu emçi erür,”

Türkiye Türkçesi

Bunlardan biri doktorlardır; bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi ederler.

ENİK

KEDİ, KÖPEK YAVRUSU

ENİK

Talebeydim sınavlarla dolu hayatın yolunda
İmtihan geçmek için dershaneye yürürdüm
Bir köpek yavrusu buldum Karın Boğazı'nda
Enik ağlayınca durup düşündüm, geçemedim
Kaldırdım elimle havaya,

...

İbrahim Seçkin Talaş

EVLEK

TARLANIN BÖLÜMLERE AYRILAN PARÇALARI

ARPA EKTİM EVLEK EVLEK

Arpa ekim evlek evlek
Dadandı kara leylek
Dedim ki muradalım
Koymadızalım felek

...

Erdal Erzincan

FANİLA

ATLET

"Nihat'ı bir kaç fanila ile sımsıkı giydirerek bitişik odada , karyolaya oturttu."

Peyami Safa

FERİK

1. PİLİÇ

2. GENÇ, KÖRPE, TAZE

Alçak tavuk kendini ferik gösterir.

Atasözü

FERİŞTAH

İŞİN EHLİ, UZMANI
VE EN YETKİLİ KİMSE

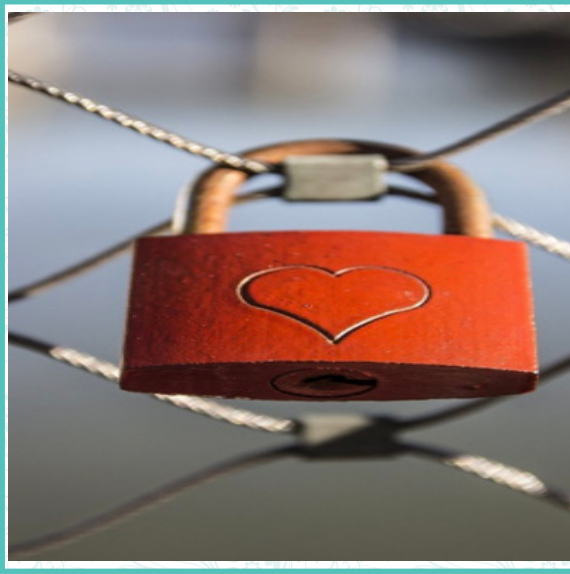

Feristahı gelse ...

Deyim

FİREK

ASMA KİLİT

YÖRESEL ŞİVE

Erbaa'ya deriz Ereğ,
Kapı kilidine, firek
Uzun ağaçlara, cerek
Derler bizim ilçemizde

...

Durmuş Yığman

FODUL

KİBİRLİ

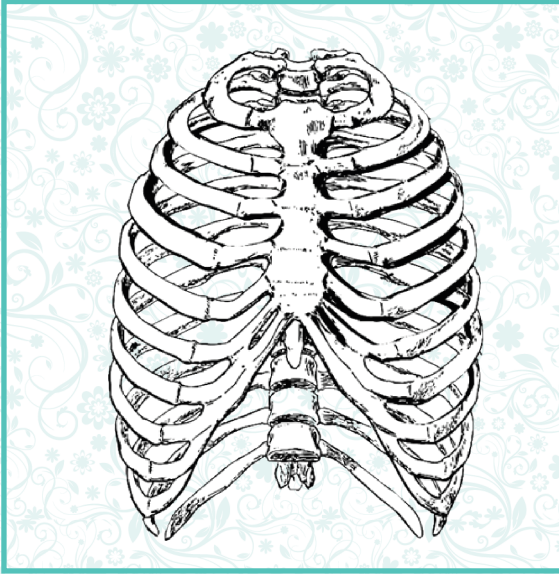
Hem kel hem fodul

Atasözü

(Kendisi bir işe yaramayan fakat yarayanı da beğenmeyen kimse)

GEYREK

KABURGA KEMİĞİNİN ALT KISMI

Geyrek batması.

Çocuklar birbirleriyle oynarken ya da hoplayıp zıplarken ters bir hareket yaptığında geyreği batar.

GİCİŞMEK-GİDİŞMEK

KAŞINMAK

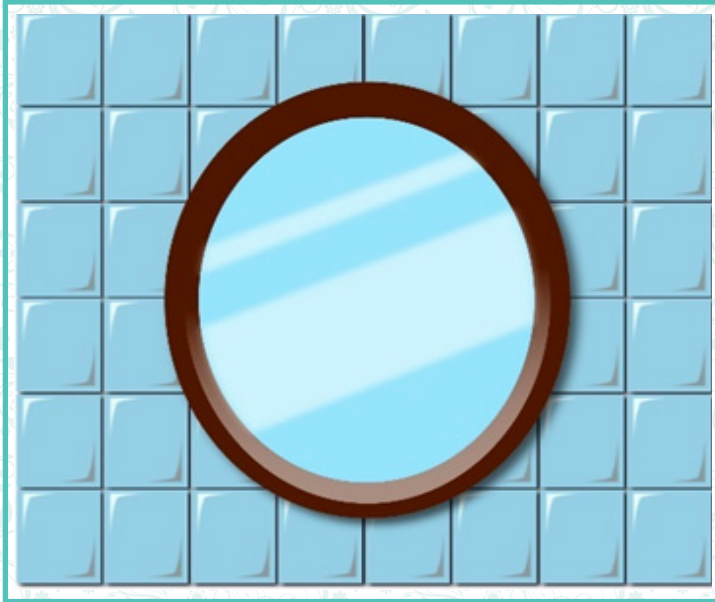

Dişleri çıkmaya başlarken kemik halka bir kurdela ile çocuğun boynuna takılır. Dişleri gidiştikçe yavrucuk bu kemik halkayı ısıra ısıra gidişmesini teskin eder.

Musâhipzâde Celâl

GÖZCÜ

AYNA

Gözü durur dünya sana, ibret gözüyle baksana.
Senden gelir yine sana bu kahr-u lutf-u hayr-u şer.

Yunus Emre

GÜTMEK

EVÇİL BİR HAYVANI YADA EVÇİL
HAYVAN SÜRÜSÜNÜ ÖNÜNE KATIP
OTLAKLARA GÖTÜRMEK VE ONLA-
RA ORALARDA GÖZ KULAK OLMAK

Güttüğü üç dene davar, ısığı dağları tutar.

Atasözü

GÜVEY

DAMAT

Güveyi dama çıkamaz
Çıkıp da akça saçamaz
Gelini alıp kaçamaz
Ağlama gelin anası hey
Sabreyle saduç ninesi hey
Güveyinin atı da nallı
Başında tülbendi telli
Ağalar içinde belli
Ağlama gelin anası hey
Sabreyle saduç ninesi hey

Sadi Yaver Ataman

HAD

SINIR, UÇ, DERECE, SINIR

“Mevlana’ ya sormuşlar o kadar yazarsın, o kadar okursun ne bilirsin?

Mevlana şu yanıtı verir.”

“Haddimi bilirim.”

Mevlana

Haddini bildirmek...

Deyim

HARAL - HARAR

BÜYÜK ÇUVAL

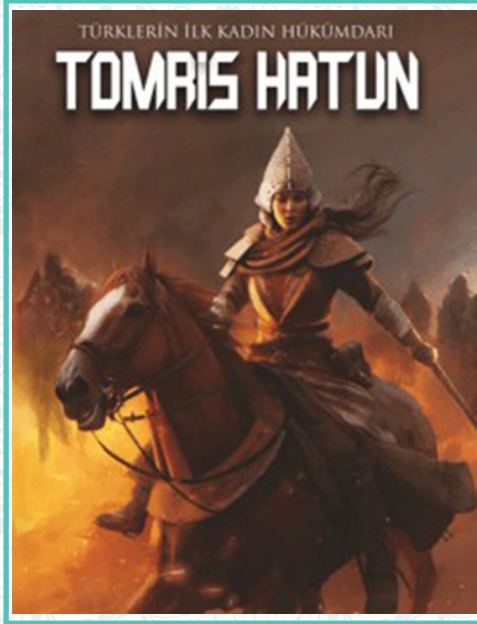
Karşıda Harar Durur
Zülfünü Darar Durur
Kızın Gönlü Olursa
Oğlanı Arar Bulur

Hay Nenni Nenni Nenni
Dost Nenni Nenni Nenni
Sevdalım Yaktın Beni
Sürmelim Yakdın Beni

Muzaffer Sarısözen

HATUN

KADIN, BAYAN, HATUN

İkinci Göktürk Devletinde, Kağanın eşi İlbilge Hatun'un adına yer verilmiştir. Eski Türk devlet geleneğinde kadının siyasi konumunu gösteren bu durum, Türk toplumunda kadına verilen değerin bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Bilge Kağan Abidesi'nde "Tanrı Türk milleti yok olmasın diye babam İlteriş Kağan ile anam İl-bilge Hatun'u yükseltti".

HELKE

BAKIR KOVA, BAKRAÇ

Gurdçu geldi kapınıza,
Selam verdi topunuza
Verin bu kurdun bahşışını
Ölçekleri yağsız koyan
Bızaları öksüz koyan
Helkeleri sütsüz koyan
Gurtçu geldi gapınıza
İncirim var çizilecek,
Bekletme hanım abla
Çok köyüm var gezilecek.

Karabük Yöresi Kurtçu Oyunu Manisi

HÖLLÜK

ANADOLU'NUN KİMİ YERLERİNDE,
KUNDAK ÇOCUKLARININ ALTINA
BEZ YERİNE KONULAN , KURU
ELENMİŞ İNCE TOPRAK

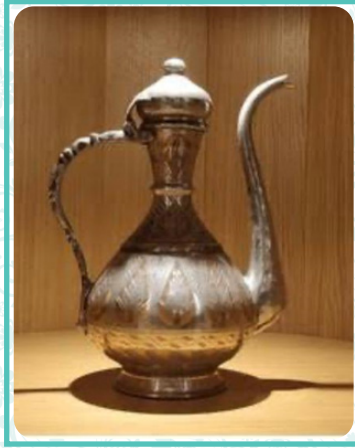

Eledim, eledim, höllük eledim
Aynalı beşikte canan bebek beledim
Büyüttüm, besledim, asker eyledim
Gittide gelmedi canan buna ne çare
Büyüttüm, besledim, asker eyledim
Gittide gelmedi canan buna ne çare

Aysun Gültekin

İBRİK

**SU VE BENZERİ SIVILARI
KOYMAYA YARAYAN, KULPLU
ve EMZİKLİ KAP**

GÜMÜŞ İBRİK

Gümüş ibrik idim, kaydım, coştım
Kendi yağım ile kavruldım, piştım
Kadrini bilmezın eline düştüm
Eğil dağlar eğil, kıymet bilinsin
Eğil dağlar, benim sılam görünsün

Ruhi Su

İRTİFA

YÜKSEKLİK

Çünkü bunlar, dershâneye girilen kapının yanında
birikimin derboyu irtifâında, yanları açık...

Ahmet Râsim

İrtifâın almağa olmuş mühendis çarhona
Mihri usturlâb edip kılmış şuâsın risman

Nef'î'den

KEVGİR

SÜZGEÇ

DELİKLİ ŞİİR

Cep delik, cepken delik,
Kol delik, mintan delik,
Yen delik, kaftan delik,
Kevgir misin be kardeşlik !

Orhan Veli Kanık

KIZAN

ERKEK ÇOCUK

Gördü kim öksüz oğlan bir kızanı çekışür.

Dede Korkut Kitabı

KÖHNE

ESKİ, YIKILMIŞ

BATAN BU KÖHNE ŞİLEB

garson masa iyi manzarayı değiştir
sırası mı mehtabın yıldız yağmurunun
bu gece yalnızım onlar gelmeyecek
sapa bir yerindeyim umutsuzluğumun
hava soğuk olmalı ağaçlar bütün duman
eğer bulabilirsen ölü bir kar getir
beyazlığı kalın bir su gibi uzayan
bu gece yalnızım onlar gelmeyecek
batan bu köhne şilebde ne işleri var. . .

Attila İlhan

KÖMBE

ÇÖREK, EKMEK

KIRIKHAN'DA KÖMBE ZAMANI

Kömbeler dizilir kara tavaya,
Kokular yayılır bizim ovaya,
Gurbetçiler hasret kalır yuvaya;
Ondan ayrı bayram, en buruk andır,
Sevdanın bir adı da Kırıkhan'dır.

...

Muhittin Alaca

KUT

**TANRISAL RAHMET, BAHT,
TALİH, NASİP**

Üme kelse kut kelir.

Türkiye Türkçesi
Misafir nasibiyle gelir.

Dîvânu Lugâti't Türk
Atasözü

LENGER

**YAYVAN VE DERİNLİĞİ AZ,
GENİŞ, BÜYÜK BAKIR KAP**

Heybeler bellerde bellerde bellerde
Kengere gidende gidende gidende
Çatlanguş evelik biçende biçende
Yeminlik toplamış kengirde kengirde

Balık tendirde tendirde tendirde
Lâle gibi kızarmış kızarmış kızarmış
Bulgur pilav lengerde lengerde lengerde
Ne hoş olur yiyende yiyende yiyende

...

Van Yöresi Türküsü

MAŞRAPA

SU TASI, SU BARDAĞI

MAŞRAPA

Gönlümde bir düşünce, elimde zar
Kalbimde satır satır bin laleazar
Terliyen gönüldür uzarda uzar
Rahmet yağsın üstüne maşrapayla

...

Ahmet Öngül

MEREK

SAMANLIK

İyi yemek, iyi merak, martta gerek

Atasözü

MEYANE

ÇORBA ve BENZERİ YİYECEK-
LERE LEZZET KAZANDIRMAK
İÇİN KATILAN, TEREYAĞI ve
UNLA YAPILAN BİR TÜR SOS

Tuzsuz meyane...

Deyim

Tadı tuzu olmayan

Çankırı yöresi

MIH

ÇİVİ, BÜYÜK ÇİVİ

Hem nalına hem mihına vurmak

Deyim

Bir mih bir nalı kurtarır, bir nal bir atı, bir at bir komutanı, bir komutan bir orduyu, bir ordu bir ülkeyi kurtarır.

Cengiz Han

MUHANNET

**KORKAK, ALÇAK,
KALLEŞ, NAMERT**

Muhannettir yalan dünya kayıran

Pir Sultan Abdal

Karac'oğlan derki sıkıldı canım
Gelmiyor yanıma muhannet yârim

Karacaoğlan

Yüce dağlar ova gibi düzlenmez
Veysel muhannetten kerem gözlenmez

Âşık Veysel

MUTABIK

ANLAŞMA,
BİR BİRİYLE UZLAŞMA

"Her mevcûd ol takdîre mutâbık ve her sûret
olmissâle muvâfık"

Sinan Paşa, Tazarru'nâmesi

MÜZEVİR

SÖZ TAŞIYAN
(Bir Haberi, Bir Sözü İlâveler
Yaparak Başkalarına yetiştiren)

Müzevvir, denî, mürtekip, mel'un, her nekidense
onunlâyığı

Ahmet Midhat Efendi

Ahmüzevvirler, Allah' tan korkmaz büntancılar!

Ömer Seyfettin

OD

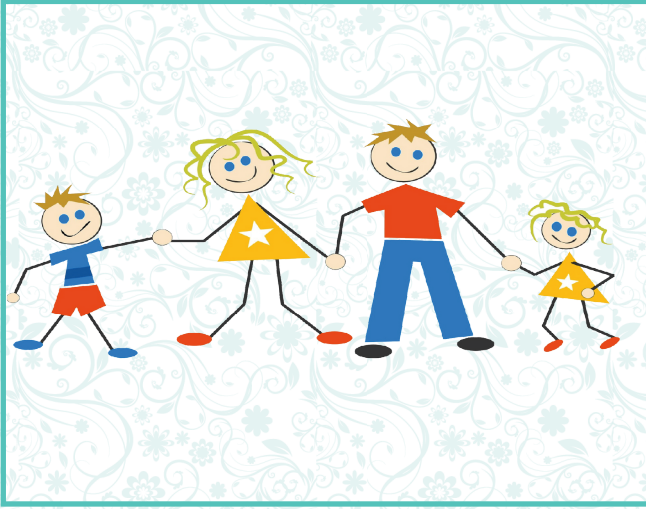
ATEŞ

Alp Er Tunga öldü mü?
İssız acun kaldı mı?
Ödleک öcün aldı mı?
İmdi yürek yırtılır?
Dokunur kanımıza,
Od düştü canımıza.
Ne oldu Hanımıza?

OĞUŞ

AİLE
(Çekirdek Aile)

Orhun Kitabeleri'nde Türk sosyal hayatını ifade etmek için oğuş (aile), urug (aileler birliği), bod (boy, kabile), bodun (boylar birliği) ve il (devlet) yapılanması görülmektedir.

dergi.park.org.tr

OKSIZLIK

BAĞIMSIZLIK

ESKİ TÜRKLERDE KUT VE TÖRE BAĞLAMINDA
HÜKÜMRANLIĞIN HUDUDLARI

Eski Türk devletleri sosyal yapının en üst kademesini teşkil eden Oksızlık (istiklal, bağımsızlık), Ulus (ülke), Kün (halk), Töre (kanun) olmak üzere dört temel unsurdan oluşur.

Ali Ahmetbeyoğlu

OKUNTU

DAVETİYE

Türk toplumunda önemli bir geçiş ritüeli olan düğünün başlangıcını haber verme, düğüne davet etme anlamlarına gelen “okuntu” geleneği pek çok kültürel kodu içerisinde barındırır.

Anadolu’da düğüne sözlü olarak davet etme işini yapan kişiye “okuyucu”, davet işlemi sırasında dağıtılan hediyeye veya davet etmek için yazılı kağıda “okuntu” adı verilir. Okuntu geleneği, yazılı kültür ortamının yaygınlaşmasıyla ilk olarak yerini düğün davetiye kartları na bırakmaya başladı.

Rumeli DE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

ONMAK

**DAHA İYİ BİR BİÇİME
GİRMEK, DÜZELMEK,
Eksiği Kalmayıp Huzur İçinde Yaşamak**

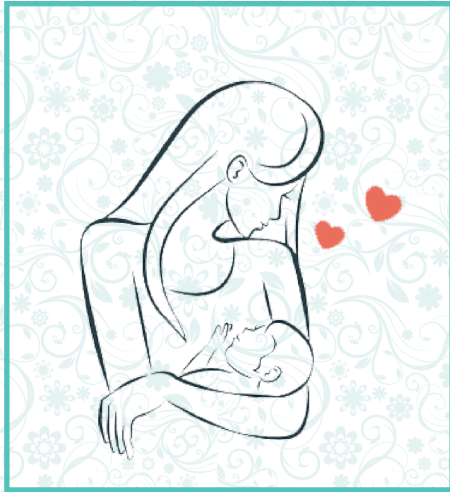
HEY AĞALAR BİR ONULMAZ DİRDİM VAR

Hey ağalar bir onulmaz derdim var
Olur olmaz yare açamıyorum
Bir yar için çıktım gurbet illere
Terk edip sılaya geçemiyorum

Karacaoğlan

ÖK / ÖG

ANNE, BAĞ, AKIL

Öksüz kuzu toklu olmaz.

Atasözü

Öksüz hırsızlığa çıkmış ay akşamdan doğmuş.

Atasözü

Öksüz oğlanun dili acı olur.

Dede Korkut'tan Atasöz

PEŞKİR

HAVLU

Muazzez odanın sokak tarafı boyunca uzanan sedire bir peşkir seriyor, üzerine, bakır bir tepsi içinde getirdiği kahvaltayı koyuyor ve Yusuf'u çağırıyordu.

Sabahattin Ali
Kuyucaklı Yusuf Romanından

REVAN

GİDEN

Yola reva olmak

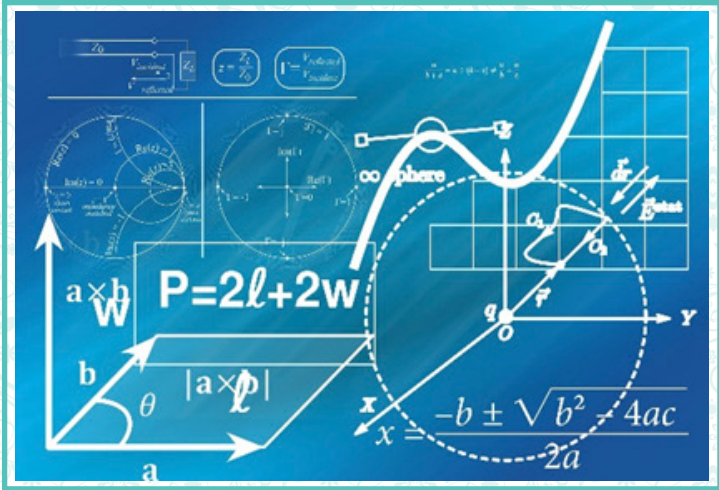
Deyim

Revan oldum seyre çıktım
Tuna'da Buda'ya indim
Kasr-ı gülde mihman oldum
Halkı gül bade içerler

Rumeli Türküsü

RİYAZİYE

MATEMATİK

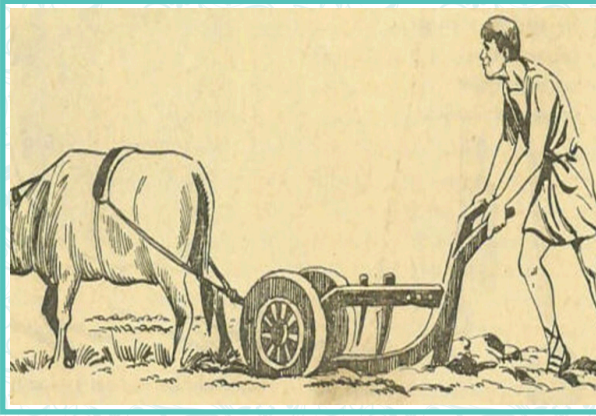

Başhoca İshak Efendi'nin Mecmûa-İ Ulûm-İ Riyâziye Adlı Eseri

Modern matematiğin Osmanlılar'a girdiği ilk kaynak olma özelliğine sahip Başhoca İshak Efendi'nin Mecmûa-i Ulûm-ı Riyâziye (1258/1842) adlı eseri; İntegral kalkülüs hesabında olduğu gibi, analitik geometriyi de Osmanlılar'a ilk tanıtan kişi Başhoca İshak Efendi olmuştur. Ayrıca eldeki bu makalede, Mecmûa-i Ulûm-ı Riyâziye (MUR) günümüzdeki ve Osmanlı Türkçesi ile yazılan diğer analitik geometri kitapları ile konuların işleniş ve kullanılan terminoloji açısından karşılaştırılacaktır.

SABAN

TOPRAĞI KAZARAK TARLAYI
EKİLEBİLECEK DURUMA
GETİRMeye YARAYAN DEMİR
BİR UCU BULUNAN VE ÇİFT
SÜREN HAYVANLARCA ÇEKİLEN
BİR TARIM ARACI

Tarlaya saban, sürüye çoban.

Atasözü

Friglerde saban kırmanın cezası ölümdür.
(Frigler Sakarya havzasında yaşamıştır.)

SEĞİRTMEK

KOŞMAK

Seğirttim ardından yettim
Eğildim yüzünden öptüm

Karacaoğlan

İki mahkûm hemen seğirtip yatağı kucakladılar.

Bedîî Fâik

Geldi sürdü her birisi nevbetin
Çok seğirtti işbu meydanda atın

Âşıkpaşazâde

SİNİ

BAKIRDAN YADA PİRİNÇTEN
YAPILMIŞ YUVARLAK,
BÜYÜK TEPSİ

Nasreddin Hoca akşam üstü, yorgun argın evine gidiyordu. Yolda kendine vazife olmayan işlere burnunu sokmayı alışkanlık haline getirmiş biri karşısına çıkıp:

-Hoca Efendi, demin biri birisini baklava ile buradan geçti, gözlerimle gördüm. Hoca, bu zevzekliğe kızmış. Yürümeye devam ederken adamıda terslemiş:
-Bundan banane?

Ama zevzek adam Hoca'dan ayrılmaya niyetli değilmiş.

-Sözümü tamamlamaya fırsat vermedin Hoca Efendi, demiş. Baklava sinisini taşıyan kişi, sizin eve girdi. Hoca bu haddini bilmeze son sözünü söylemiş:

-İyi, ama bundan sana ne!

SUMSUK

YUMRUK

El sumsuğunu yemeyen kendi yumruğunu
değirmen taşı sanır.

Atasözü

YILLAR

...

Çok yavaş geçti sandık ve fasız bunca yılı
Aketti, tek tek yoldu başımız dan her kılı
Gül bahçesine girmek istedik, çıktı çalı
Sinsice sol gösterip sağ sumsuk olsun
çaktı yıllar...

Muharrem Delibaş

S Ü

ASKER

Tabgaç tapa uluğ sü eki yeğirmi süledim.
Çin'e on iki kez ulu (azametli, çok büyük) süsüledim
(sevkettim).

Orhun Yazıtları

Sü uyur düşman uyumaz.

Atasözü

ŞAHİKA

DORUK

HARBİYE MARŞI

...

Şahikalar üstünde meydan okur bu erler
Yaklaşacak düşmana mezar olur bu yerler
Bağlayamaz bir kuvvet bu kasırga milleti
Tarihlere sorun ki bize "Ölmez Türk" derler.

Hüsnü Öncü

ŞAMAR

TOKAT

Şamar oğlanına dönmek

Deyim

ŞIGVA-FIŞKIN

YENİ SÜRMÜŞ FİLİZ

...yaslandılar, şığvaların kırdılar.

Karacaoğlan

ŞİNİK - ÇİNİK

BUĞDAY ÖLÇEĞİ

Bu tarlaya bir şinik kekere mekere (kuş yemi) ekmişler.
 Bu tarlaya da bir şinik kekere mekere ekmişler.
 Bu tarlaya ekilen bir şinik kekere mekereye boz ala boz başlı pis porsuk dadanmış.
 Bu tarlaya da ekilen bir şinik kekere mekereye de boz ala boz başlı pis porsuk dadanmış.
 O tarlaya ekilen bir şinik kekere mekereye dadanan boz ala boz başlı pis porsuk, diğer tarlaya ekilen bir şinik kekere mekereye dadanan boz ala boz başlı pis porsuğa demiş ki:
 “Sen ne zamandan beri bu tarlaya ekilen bir şinik kekere mekereye dadanan boz ala boz başlı pis porsuksun?”
 O da ona cevaben “Sen ne zamandan beri o tarlaya ekilen bir şinik kekere mekereye dadanan boz ala boz başlı pis porsuksan ben de o zamandan beri bu tarlaya ekilen bir şinik kekere mekereye dadanan boz ala boz başlı pis porsuğum.” demiş.

Tekerleme

TAMU

CEHENNEM

İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminde ceza çekilen yer olarak kullanılan “tamu” kelimesine İslamiyet ile birlikte Arapçadan gelen “cehennem” kelimesi de dahil olmuştur. Metinlerde uzun bir süre beraber kullanılan tamu ve cehennem kelimeleri sonradan yerini sadece cehennem kelimesine bırakmıştır.

Kıyamette emir kıla ol Celîl
Tamu üzre gele tura Cebrail

Yüz. Şeyd. XIII. 51

Senin hicrin bana tamudan artık
Gönülde nesne yok umudan artık

İşk. XIV. 95.1

Her kim zenzem suyundan içse tamu ana haram olur.

Envar. XV. 325

Fakirin rızık için tutma yakasın Tamudan od alıp kanda
yakasın.

Güvahi. XVI. 40

TEYİN

SİNCAP

Dîvânü Lugâtî't Türk'te ise tegin olarak geçer ve tegin,samur demektir. NitekimEski Kıpçakçada da teyin sincap olarak geçer" (Eren 1999: 107). Eren'in bu açıklamasını Kutadgu Bilig'den alınan ikinci beyitteki "tiyiğ kiş..." (sincap ve samur) kullanımı desteklemektedir.

TDK' da teyün, tiyin biçimleri görölmektedir.

Kaçarsın kişiden nitekim teyin
Talarsın kolay bulucak itleyin

dergipark.org.tr

TEZ

ÇABUK

GİNE GAM YÜKÜNÜN KERVANI GELDİ

Yine gam yükünün kervanı geldi
Çekemem bu derdi de yavrum bölek seninle
Eremem lokman'a çaresiz kaldım
Çekemem bu derdi de yavrum bölek seninle

Bağımıza gazel düştü güz oldu
Geçti bu vakitler yavrum ne de tez oldu
Derdi bin bir iken bin beş yüz oldu
Çekemem bu derdi de yavrum bölek seninle

Sivas Türküsü

TOKAÇ

ÇAMAŞIR YIKARKEN, ISLAK ÇAMAŞIR-
LARA VURULAN, TAHTADAN KABACA
YAPILMIŞ, YASSI TOKMAK.

Dizinde sızıydı anamın derdi
Tokaç saz yaptı elime verdi
Yeni bitirmiştim üç ile dördü
Baban gibi sazıcı oldun dediler

Neşet Ertaş

TONYUKUK

BAŞ VEZİR, İLK VEZİR

Türk tarihinin en eski yazılı belgelerinden olan Tonyukuk yazıtları, II. Göktürk Kağanlığı döneminin büyük veziri, kumandanı ve danışmanı Bilge Tonyukuk'un ölümünden önce bizzat kendisi tarafından diktirilen dört cepheli iki yazıttan ibarettir. Tonyukuk yazıtında ne yazıyor?

“Türk milleti öldü, bitti, yok oldu. Türk esir milletinin yerinde boy kalmadı. Ormanda,disarida kalmis olanlar toplanip yedi yüz er oldular. İki bölüğü atli idi, bir bölüğü yaya idi. Yedi yüz kisiyi idare edenlerin büyüğü sad idi; danışman ol dedi, danışmani ben oldum, bilge tonyukuk.”

TUMLUĞ

SOĞUK , SOĞUK OLAN

Ölök yüzi tumlug

(Ölü yüzü soğuk olur.)

Dîvânu Lugâtî't Türk
Atasözü

TÜN

GECE

Tünle yorup kûndüz sewnür, kışigde ewlenlp
ulgađu sewnür.

(Gece (yol) yürüyen gündüz ferahlar,küçükken
evlenen ihtiyarlıkta rahat eder.)

Dîvânu Lugâtî't Türk
Atasözü

UÇMAĞ

CENNET

Yapdılar uçmağa benzer bir saray

Erzurumlu Darir, Kısıa-i Yusuf

Karac'oğlan der ki doğru yürürler
Tamuya girmezler uçmağa girerler.

Karacoğlan

ÜLEŞMEK - ÜLÜŞMEK

BÖLÜŞMEK

Ol yarmāk ülēdi [parayı paylaştırdı
(olar ikki tawarın üleşdi [iki malı paylaştı])

Kaşgarî, Dîvânu Lugâtî't Türk

ÜVENDİRE

ÇİFT SÜRERKEN, ÖKÜZLERİ
YÜRÜTMEK İÇİN KULLANILAN,
UCUNDA NODUL BULUNAN
UZUN DEĞNEK.

Elindeki övenderayı toprağa sapladı.

Abbas Sayar
Yılkı Atı Romanı

VAVEYLA

ÇIĞLIK,
BAĞIRMA, FERYAT

VAVEYLA

Feminin rengi aks edüp tenine
Yeni açmış güle misâl olmuş
İn'itâfiyle, bak! Ne âl olmuş!..
Serv-i sîmin safâlı gerdenine
O letâfetle ol nihâl-i revân
Giriyor göz yumunca rû'yâma
Âh böyle gezer mi hiç cânân?
Gül değil arkasında kanlı kefen!..
Sen misin, sen misin? Garîb vatan!..
Benziyor, aynı, kendi hülyâma
Bu tasavvur dokundu sevdâma

Namık Kemal

YALAVAÇ

ELÇİ, PEYGAMBER

Söki tenri yalavaçı burxanlarka
(Tanrı elçisi peygamberlere karşı)

Kaşgarî, Dîvânu Lugâtî't Türk

YAMPİRİ

YAN YAN VE
ÇARPIK YÜRÜMEK

Kabadayılığın bir işâretide yan yan yürümedir. Böyle yampiri yürüyenlere “Akıntıya tutulmuş çağanoz gibi yürüyor” da derler.

YUNMAK - YUĞMAK

YIKANMAK

KALANLARA SELAM OLSUN

...

Azrail alır canımız
Kurur damarda kanımız
Yuyacağın kefenimiz
Saranlara selam olsun

Selâ verile kastımıza
Gider olduk dostumuza
Namaz için üstümüze
Duranlara selam olsun

...

Yunus Emre

ZARZALAK

LEYLAK

Ceviz ağacından kozları silkeleyüp
Köme yapmak adeddür Zile'mizde,
Bahçesinde zarzalak gokusuyunan
Yer sofrasında toyga çorbası gaşuklamak mı?

Mahmut Ufuk Mistepe

ZEHRE - ZAHRA

TAHİL

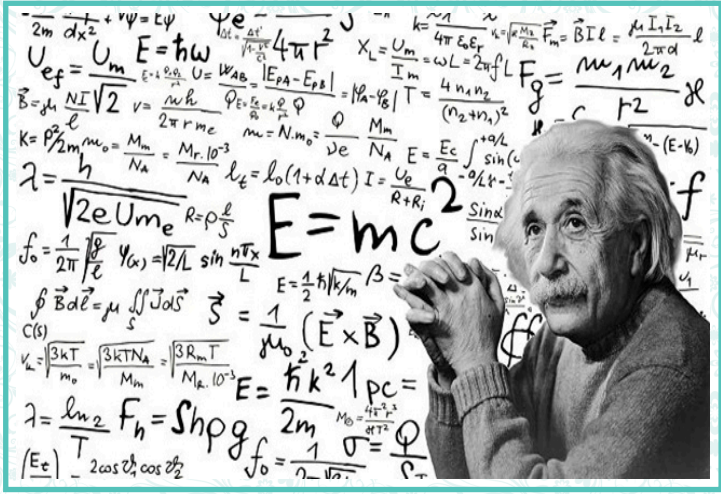

Zehrenin ambarı sabanın ucundadır.

Atasözü

ZEYREK

ZEKİ, UYANIK

Ânî Zeyrek-zâde
 Miyânından haber sordum dedi
 ol gözleri âhû Verâsikûh-ı
 Billûra çıkar bir ince yoldur bu

Ziya Paşa'nın Harâbât'ı

This image shows a full-page view of a blank sheet of white paper designed for handwriting practice. The paper features a repeating light blue floral pattern in the background. Horizontal ruling lines are present throughout the page, consisting of solid black lines and dashed midlines to guide letter height. At the very top, there is a header area defined by two horizontal dotted lines, providing space for a title or name. The rest of the page is filled with continuous rows of these three-line guides for practicing cursive or other handwriting styles.

Görüş ve Düşünceleriniz

[illegible]